

A. I. ПОГОРЄЛОВА

ГУМАНІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ І СУСПІЛЬСТВІ

У статті розкривається значення гуманізації політичного діалогу для підвищення культури парламентаризму в Україні.

Ключові слова: демократія, культура парламентаризму.

В статье раскрывается значение гуманизации политического диалога для повышения культуры парламентаризма в Украине.

Ключевые слова: демократия, культура парламентаризма.

© ПОГОРЄЛОВА Алла Іванівна – кандидат філософських наук, доцент

The meaning of the humanization of political dialog for the improvement of parliament culture in Ukraine is considered.

Key words: *democracy, parliament culture.*

З огляду на демократичний вибір України, зафіксований в її Основному Законі – Конституції України, проблема гуманізації політичного діалогу в парламенті і суспільстві набуває на сучасному етапі особливої актуальності і з теоретичної, і з практичної точки зору.

Професор Сергій Кримський, розглядаючи демократію як дар та проблему, справедливо, з нашої точки зору, зазначає, що у системі сучасної демократії на передній край висуваються принципи плюралізму, свободи, правової держави та толерантності. А толерантність передбачає розуміння «іншого», включення думки «іншого» до власного досвіду. При цьому, підкреслює С.Кримський, важко переоцінити значення принципу діалогу в трактовці Сократа, що передбачає не знищення опонента, а доведення тези, що учасники диспуту належать до однієї і тієї ж самої істини, яка є для них однаковою верховною цінністю¹.

Монополії на істину, як відомо, не має ніхто, ані жодна партія, ані жодний політик, а шукати істину надійніше разом, в т.ч. шляхом постійного діалогу влади з народом, з громадянським суспільством при здійсненні демократичного врядування.

Міркуючи над людськими вчинками як радив Сенека, слід починати не з того, щоб захоплюватись, або засуджувати, а з того, щоб зрозуміти.

Розуміння складових проблеми гуманізації політичного діалогу пов'язано, з нашої точки зору, із розумінням: 1) складності самої демократії, як форми суспільного устрою, її ризиків; 2) необхідності реальних кроків по скороченню часу просування української демократії до рівня сучасних західних демократій при всіх їхніх недоліках. Ми схильні розглядати гуманізацію політичного діалогу як важливий напрямок і реальний шлях демократичного зміцнення парламенту, а звідси – впливу парламенту на розвиток культури парламентаризму в суспільстві.

З нашого політичного лексикуму мають зникати слова «ці блоки – запеклі воги», «наш лідер – демократ, а решта – антидемократи», адже ми всі маємо жити за законом, а Основний Закон України чітко визначає мету розвитку України як демократичної держави. Переважати має запрошення до діалогу, в ході якого міг би відбуватися обмін аргументами на користь того чи іншого практичного кроку влади, термінів, методів його здійснення. Мають з'явитися і стати правилом серйозні парламентські дебати, в ході яких всьому суспільству подавався би приклад відповідального пошуку шляхів вирішення існуючих проблем, зростало розуміння того, що істина – це загальнонаціональний інтерес, а завдання фракцій у парламенті – це пошук компромісу заради цього загальнонаціонального інтересу, заради довіри людей до влади, заради збереження і демократії, і стабільності.

Ми не випадково розглядаємо парламентаризм як співтворчість держави і суспільства при здійсненні демократичного врядування з провідною роллю парламенту, вводимо поняття культури парламентаризму, як ключового для забезпечення реальної, а не декларативної демократії.

Культура парламентаризму за нашим визначенням полягає у постійному відчутті державою і суспільством одне одного, що в першу чергу має демонструвати орган законодавчої влади - парламент. Підвищувати культуру парламента-

ризму – означає вчитися вибирати якісний склад парламенту, тобто людей з відповідними фаховими та моральними якостями, обирати через парламентські рішення такі моделі суспільного розвитку, які б консолідували націю, відповідали її історичними очікуванням, забезпечували зв'язок часів. Очевидно, що це масштабне інтелектуальне завдання держави і суспільства на тривалу перспективу, у вирішенні якого гуманізації політичного діалогу належить важливе місце.

Гуманізація політичного діалогу відкриває шлях до гармонізації політичних емоцій і мислення. Ставлячи питання щодо можливості суспільства одночасно і думати, і відчувати, ряд дослідників, зокрема російський фахівець з політичної психології професор О.Юр'єв, висловлюють переконання, що в політичних подіях 1985-2000 років було занадто мало розуму, або занадто багато пристрасності². На підтвердження справедливості цього висновку також і по відношенню до подій зазначеного періоду в Україні можемо звернути увагу, зокрема, на різні оціночні судження, які лунають сьогодні у промовах сучасних вітчизняних політиків щодо дій влади стосовно долі нашого ядерного арсеналу, блискавичності розриву існуючих економічних зв'язків з республіками колишнього СРСР, незатребуваності справжніх досвідчених професіоналів – патріотів, на невміння сучасних політиків діалектично оцінювати минуле, помічаючи в ньому не лише те, що слід відкинути, але й те, що варте наслідування, продовження, розвитку.

Не слід забувати, що зміни в психології, культурі суспільства значною мірою залежать від правлячих еліт, їхньої поведінки, їхнього світогляду.

Останнім часом вони більше демонструють самозакоханість, турботу про власні економічні і владні інтереси, жорсткість і навіть грубість у публічному спілкуванні один з одним, ніж стимулюють в суспільстві демократичні установки.

Прикро, що необхідних психолого-політичних висновків із пережитих потрясінь по суті не робиться і сьогодні. Після першого туру президентських виборів 2010 року ми знову чули більше про гроші, фальсифікації, змагання у звинуваченнях, ніж про конкретні програми кандидатів, політичні концепції, доктрини, про захист практичних інтересів виборців, представлених у змісті конкретних статей відповідних кодексів, законів. За роки незалежності так і не подолана тактика політичного впливу, що ґрунтується на емоційному тиску, а не на інтелектуально-політичній ґрунтовності. Не спостерігається достатньої серйозності і відповідальності як з боку тих, хто замовляє програми, концепції, хто їх складає, пише, так і тих, хто повинен їх читати і оцінювати. На жаль, інформація у засобах масової інформації, у політичних публікаціях більшою мірою спрямована на емоційну сферу людини, що враховує закономірності сприйняття, пам'яті, уваги, настрою, переживання, що сприяє, як іноді висловлюються, продажу кандидата, його перемозі на виборах. Але для оцінки його можливостей працювати успішно після виборів на конкретній ділянці важить дуже мало, а може й нічого. Не дивно, що ряд «героїв Майдану» виявилися нікчемними керівниками, адже вони не одержали того вишколу, який досягається практикою попередньої серйозної роботи, необхідним досвідом відповідальності, а стали лише підтвердженням недооцінки в державі продуманої кадрової політики.

Доречно зауважити, що повторюючи часто «політика-брудна справа», ми тим самим відвертаємо від неї багатьох інтелектуалів-інтелігентів, науковців, порядних молодих людей, які б могли суттєво гуманізувати політичний діалог, зробити його конструктивно-повчальним. До речі, під час проведення студентських

семінарів з політології мені доводилося не раз пропонувати до обговорення тему бруду в політиці. І завжди студенти в результаті палких дискусій доходили висновку, що політика – це дуже важлива, складна, відповідальна справа, що це наука і мистецтво жити разом, а брудною її роблять конкретні політики.

Особливо важко відбувається впровадження конструктивного діалогу влади і опозиції як в парламенті, так і в суспільстві в цілому. Нетерпимість, пристрасність, некритичність – ці ознаки біполярного стереотипу долаються в Україні вкрай повільно, зберігається звичне «чорно-біле» мислення, сприйняття і оцінка інших за формулою: «свої-чужі», «ми-демократична більшість – вони антидемократи». Ми залишаємося глухими до заперечень не лише з боку інакше мислячих, але й з боку дійсності - за висловом І.Павлова. Оця глухота до заперечень з боку дійсності, з боку реального життя є особливо небезпечною. Абсолютна вірність лідеру доходить інколи до абсурду, приймає гротескні форми, свідчить навіть про прояви небезпечного явища - зомбування. Конструктивна доброзичлива критика, на жаль, сприймається в більшості випадків як загроза, а не як послуга. Узгоджені, взаємоприйнятні рішення мають ставати результатом добровільного компромісу, а не змушеного.

Гуманізація політичного діалогу має значний потенціал позитивного впливу на структуру свідомості громадян. Йдеться про послаблення некритичності, нетерпимості, або хоча б про прикриття такої нетерпимості проявами терпимості, безпристрасності, критичності, що поступово буде справляти позитивний вплив на суспільне середовище. Таким чином відбуватиметься просування до демократичних установок тої еліти, яка знаходиться за межами непримиримих маргінальних груп. Якщо в ході модернізації політичних інститутів і механізмів орієнтуватися на особисту лояльність, особисті домовленості – ми одержимо нестійкі, зибкі основи влади. Якщо ж ставка робитиметься на оновлені легітимні інститути і механізми, відкриватимуться нові шляхи до ефективної роботи державних органів влади.

Гуманізація політичного діалогу пов'язана із формуванням справжньої ефективної багатопартійності, а не тієї, яка лише прикривається фасадом парламентаризму, а насправді відводить виключну роль лише партії влади, вважає другорядними опозиційні партії, пов'язує з ними лише негативізм і деструктивізм.

Гуманізація політичного діалогу в парламенті і суспільстві діалектично пов'язана із загальною та політичною культурою еліти і суспільства. Тобто гуманізація політичного діалогу з одного боку – це вияв культури, а з іншого - це і шлях до розвитку культури.

Ми помічаємо, що після скасування тоталітаризму, авторитарних доктрин у суспільстві моральні проблеми починають відсуватися на другий план, на перший же нахабно виходить за влучним визначення поета неоцинізм, інтерес викликають лише питання прибутку й вигоди, добро знецінюється, зло панує. Хаос стає відчутним у всіх сферах життя. Повернути або створити на новому ґрунті моральні орієнтири, моральних лідерів здатна лише справжня культура, культура, яка є, за висловом А.Швейцера, результатом оптимістичного світогляду й етики.

Перехід до багатопартійної системи в посттоталітарних державах, у тому числі в Україні, не випадково супроводжується почуттям зневіри, розгубленості серед населення. Адже люди відчувають розрив між моральністю й політичною владою, спостерігають нездатність різних груп керівників до діалогу і у парламенті, і у рамках відносин різних гілок влади.

В той же час здатність і воля досягати домовленостей, компромісів є суттєвими елементами культури демократії, культури парламентаризму. Тому будь-яка реформа політичної системи має виходити із необхідності забезпечення рівноваги між президентською владою і парламентським контролем.

Серйозним гальмом на цьому шляху можуть бути і є такі політико-культурні властивості правлячої «еліти», які характеризуються сприйняттям права як цінності лише у зв'язку з механізмами зміцнення їхнього власного владного становища. Представники такої «еліти», в т.ч. професійні юристи в умовах нерозвинутої демократії дозволяють собі не помічати самостійного значення права як особливого засобу регулювання владних відносин.

Історично культура влади посттоталітарного суспільства спрямована на пріоритетне використання політичних регуляторів незалежно від їх опосередкованості законом, що виявилось у проведенні третього туру виборів Президента у 2004 р. Слід зазначити, що політиці органічно притаманна орієнтація на групові пріоритети, в той час як право спрямоване на регулювання всього соціального поля.

Правова система влади формує єдиний тип відповідальності для всіх громадян, вона передбачає спеціальні органи, наприклад, Конституційний Суд, які глумачать застосування правових норм і санкцій, тобто сприяє еволюційному розвитку суспільства. На перехідному етапі ми спостерігаємо, наскільки різняться нормативні ідеї конституціоналізму та реальні культурно-ціннісні орієнтації, які зумовлюють зміст політичних відносин. Тому ідея парламентаризму багатьма людьми, навіть частиною депутатів, нерідко ще сприймається суто зовнішньо: нею комунікуються групові політичні дії заради сприятливої суспільної думки. Якщо ще додати негативну історичну вітчизняну традицію нехтувати законом, то стає очевидним актуальність подолання практики подвійних стандартів для керівників і підлеглих, дефіциту відповідальності, низьких етичних стандартів діяльності державної бюрократії.

Нині гостро постає проблема загальної та політичної культури, їх співвідношення, цілеспрямованої роботи з виховання політичної свідомості, аналізу політичної поведінки. У нашому контексті йдеться про те, щоб сприяти утвердженню ідей парламентаризму в «повсякденних» уявленнях окремих людей, соціальних груп, усього суспільства, тобто масовій політичній свідомості, а також розробляти принципи, напрямки, шляхи розвитку парламентаризму та парламенту.

Видатні вчені, літератори, митці всіх часів і народів неодмінно підкреслювали здатність культури єднати людей, забезпечувати їхнє продуктивне існування та співіснування. Так, Б.Пастернак прямо визначав культуру як продуктивне існування, що за Е.Фромом означає «бути» на протигагу непродуктивному існуванню, що означає «мати». Культурна людина ніби внутрішньо націлена на діалог, а не на конфронтацію з іншими людьми. Постійний діалог влади й населення – суть демократії. Діалог парламентарія з виборцями, з усіма громадянами лежить в основі їхньої співтворчості над законопроектами. Це шлях до створення «доброго, зручного» законодавства, яке не пригнічує творчі сили народу, а навпаки, захооче його ділову активність. Саме у відкритості діалогу набувається досвід свободи думки. Так само, як досвід свободи особистості полягає у здатності до самостійного вибору, а досвід свободи совісті – у готовності відстоювати свої переконання.

Наш досвід перших кроків демократизації переконає, що демократія є чимось значно більшим, ніж простий загальний результат виборчого змагання за депутатські мандати, керівні посади. У наукових колах дискутуються питання щодо значення різних чинників для розвитку демократії. Безумовно, велике значення мають підхід до цієї проблеми з боку політичних партій і дії цих партій. Особливістю України є невпинне зростання кількості партій, їх слабкість, відсутність культури коаліцій. Є різні наукові пояснення цього явища. Але потужний фактор демократизації, який недооцінюється в Україні, - це мобілізація структур, елементів громадянського суспільства. Адже ми мали на 1991 р. високий рівень, освіти, розвинену систему профспілкових та інших громадських організацій, багато з яких були ініціаторами національно-культурного відродження, але з часом втратили контроль над процесом демократизації. За умови зростання ролі парламентських комітетів, існування при кожному з них потужних громадських об'єднань в т.ч. науково-експертних рад, справжньої відкритості кожного комітету і в цілому парламенту, демократія буде все більше ставати турботою всього суспільства, результатом співтворчості влади і всіх громадян. Громадяни з демократичним мисленням будуть все більше висуватися на передній план.

В Україні гостро відчувається потреба в якісній владі, саме як в якісній єдиній владі. Адже поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову – це поділ суто функціональний, професійний. І будь-які дискусії щодо того, яка гілка влади важливіша, є не лише непродуктивними, а й хибними за своєю суттю. Буває й так – поки людина працює у законодавчому органі, то він для неї є найважливішим, а після переходу на роботу в органи виконавчої влади точка зору міняється всупереч навіть Конституції України. Але є очевидним, що внесення в парламент неякісного проекту Закону ускладнює вихід на якісний кінцевий продукт у парламенті. Відсутність справжнього контролю за дотриманням законів органами виконавчої влади з боку парламенту ускладнює життя людей, гальмує процеси модернізації.

З цього кола є простий і водночас нелегкий вихід, але за умови усвідомлення всіма в державі значення самої ідеї розвитку парламентаризму при розумінні парламентаризму як співтворчості держави і суспільства, що вимагає морального імперативу. Без невпинної професіоналізації самого парламенту, без налагодження зрозумілих всім в суспільстві механізмів врахування думки громадськості, авторитетних фахівців на всіх стадіях формування правового поля (підготовка законопроектів, вчасна громадська експертиза законопроектів на предмет прогнозування можливих наслідків їхньої дії, контроль за додержання законів владними структурами і т.ін.) це неможливо.

Нам уже доводилось зазначати, що якісними законопроектами можна називати ті, що вивірені не лише в юридичному сенсі, але й у сенсі психологічному. В такому випадку після прийняття Закону він буде зрозумілим громадянам, стимулюватиме їхню активність у відповідних сферах життя, а не викликати протидію. Дії партій, рухів, масових організацій, рішення, що приймаються політичними лідерами, владними структурами, інтерв'ю, які вони роздають щедро ЗМІ теж дають достатньо матеріалу для соціально-психологічного аналізу. Особливо важливою для психологічного здоров'я нації є позиція і поведінка влади, державних лідерів.

Життя доводить, що публічність влади є цінною і повчальною, якщо вона демонструє прозорість владних дій, а не талановите, а точніше неоцинічне приховування істини.

Стосунки влади і суспільства сприятимуть демократичній модернізації, будуть справді їхньою ефективною співтворчістю, тобто парламентаризмом в дії, а не на словах лише за умови глибокого переконання, що виклики ХХІ століття потребують точних демократичних культурно-ціннісних орієнтацій. Останнім часом так багато говориться про ринкові відносини, що залишається дивуватися, а чому ж економічних злетів на цьому шляху не видно, а от у стосунки людей грошовий підхід втрутився безсоромно, нахабно, активно. Замислимося над застереженням видатного американського кібернетика Норберта Вінера, який писав: «...Новий розвиток техніки несе необмежені можливості для добра і для зла. До цих нових можливостей не можна підходити з точки зору ринку, з точки зору економіки грошей ... Вихід один-побудувати суспільство, засноване на людських цінностях, що відрізняються від купівлі-продажу»³. Тобто, ринок - для економіки, гуманізм - для суспільства.

Демократія - це не політичні гасла, це дії культурних людей. Тому належить розширити погляд на значення культури і культурної політики держави для демократичної трансформації суспільства. Політичним партіям для виконання репрезентативної функції в демократичній системі потрібен парламентський простір діяльності. Процес становлення професійного парламенту сам є вельми непростим, тривалим у часі, якщо згадати хоча б історію розвитку парламенту Великобританії. Головне - рухатися у правильному напрямку, тобто, з нашої точки зору, в бік неухильного підвищення культури парламентаризму.

Культура потребує певної рівноваги духовних і матеріальних цінностей, спрямованості не на жорсткий, а на демократичний ідеал, яким логічно вважати вміння людей співіснувати, вміння досягати компромісу, домовленостей, консенсусу, миру замість війни. Культура, по суті, - людська форма життя, яка опосередковує природне існування людини мисленням, почуттями, діяльністю. Саме діяльнісно-творче розуміння культури привертало увагу геніального українського мислителя Г.Сковороди.

В ході історичного розвитку ми бачимо переплетіння традицій, що забезпечують збереження соціальної організації суспільства, та інновацій, що рухають його вперед. Сьогодні взаємодіють різні традиції та різні інновації. Оновлення підходів до розвитку культури у ХХІ сторіччі органічно пов'язане з розвитком концепції оптимальної взаємодії всіх сфер суспільного організму, що відбиває об'єктивний тісний і глибокий взаємозв'язок екологічних, економічних, політичних і морально-етичних процесів. Моральних лідерів здатна створювати лише справжня культура.

Українська демократична традиція збагачує наше розуміння парламентаризму, допомагає вести пошук шляхів активізації діяльності парламенту в сучасних умовах, в т.ч. за рахунок парламентських дебатів, гуманізації політичного діалогу.

Своєрідним двигуном демократичних стосунків влади і громадян мають стати перш за все, політичні партії, як через свою діяльність в парламенті, так і в цілому в суспільстві. Усіх цієї діяльності пов'язаний із подоланням погляду на партії, як на осередки, що плекають боротьбу, конфронтацію, перемогу над суперником. В сучасних умовах на наше переконання на перше місце висувається завдання виховання членів партії та їх симпатиків в дусі демократії, парламентаризму, виховання молодих лідерів з масштабним баченням проблем сьогодення і в перспективі, відбір і просування талантів у сфері управління. Головне завдання

партій – участь у формуванні політичної волі в рамках парламентського поля діяльності. Це зумовлює: потребу у розробці серйозних політичних програм, роботі із суспільством, динамічних взаємозв'язках з населенням; здатність і волю створювати коаліції, йти на компроміси в рамках парламенту, тобто брати на себе відповідальність за перебіг справ у державі.

Ми згодні, що в Україні нині існує розмаїття культурно-світоглядних орієнтирів, переконань, установок, моделей поведінки⁴. Але побудова єдиної високої загальнонаціональної громадянської культури можлива як результат скоординованих єдиної культурною політикою дій усіх гілок влади та розвитку культури парламентаризму, культури демократії. І гуманізація політичного діалогу – реальний механізм демократичного зміцнення парламенту, посилення його впливу на суспільство.

1. *Кримський С.* Демократія як дар і проблема // День. – 2010. – № 2. 2. *Общество и политика. Современные исследования, поиск концепций.* – СПб.: Изд. С.-Петербургского университета, 2000. – С. 420. 3. *Винер Н.* Кибернетика. – М., 1968. – С. 76–77. 4. *Ходаківський М.* Громадянське суспільство як проблема культури // Людина і політика. – 1999. – № 1.